

511.47
62

ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ІНСТИТУТ
ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

ГОЛУБ ВІКТОР АНАТОЛІЙОВИЧ

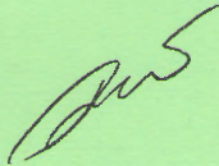
УДК 796011.3-053.5

**РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ЄДНОСТІ ФІЗИЧНОГО ТА
МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ НА УРОКАХ ФІЗИЧНОЇ
КУЛЬТУРИ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ**

24.00.02 – Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук
з фізичного виховання і спорту

Дніпропетровськ – 2010

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у Переяслав-Хмельницькому державному педагогічному університеті імені Григорія Сковороди, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор **ВОЛКОВ ЛЕОНІД ВІКТОРОВИЧ**, Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди, завідувач кафедри теорії та методики фізичного виховання.

Офіційні опоненти:

доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор **КРУЦЕВИЧ ТЕТЯНА ЮРІЙВНА**, Національний університет фізичного виховання і спорту України, завідувач кафедри теорії та методики фізичного виховання і спорту;

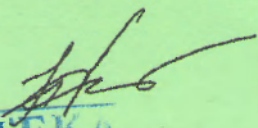
кандидат педагогічних наук, професор **АРЄФ'ЄВ ВАЛЕРІЙ ГЕОРГІЙОВИЧ**, Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова, Інститут фізичного виховання і спорту, завідувач кафедри теорії та методики фізичного виховання і спорту.

Захист відбудеться «24» січня 2011 року о 14.00 на засіданні спеціалізованої вченої ради К 08.881.01 Дніпропетровського державного інституту фізичної культури і спорту (49094, м. Дніпропетровськ, вул. Набережна Перемоги, 10).

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотечі Дніпропетровського державного інституту фізичної культури і спорту (49094, м. Дніпропетровськ, вул. Набережна Перемоги, 10).

Автореферат розіслано «23» грудня 2010 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н.В. Москаленко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність. Соціальні та економічні зміни, які відбуваються у сучасному українському суспільстві, потребують впровадження ефективних методів та засобів виховання, що, забезпечують комплексний розвиток фізичних здібностей і моральних якостей шкільної молоді. Саме на це спрямовують державні програмні документи у галузі фізичної культури та спорту: Закон України „Про фізичну культуру і спорт” (1999), Державна програма розвитку фізичної культури і спорту в Україні (1996), Цільова комплексна програма „Фізичне виховання – здоров’я нації” (1998), Концепція фізичного виховання в системі освіти України (1997), Доктрина фізичного виховання і спорту в Україні (2004) тощо.

Теоретичні основи виховання моральних якостей у дітей шкільного віку закладені у працях К. Ушинського, А. Макаренка, А. Сухомлинського. Ідеї згаданих педагогів розвивають сучасні дослідники, зокрема: В. Крутенький (1976), А. Калюжний (1994), С. Карпенчук (1997), О. Киричук (2001), О. Матвієнко (2001), В. Марущак (2005), І. Бех (2009). Проблеми формування у дітей та підлітків їх моральних якостей під час занять фізичною культурою висвітлено у працях В. Белорусової (1974), І. Решетня (1974), М. Станкіна (1975), А. Деркача, А. Ісаєва (1985), В. Ареф’єва (2007), Л. Волкова (2008), Т. Круцевич (2009), Н. Москаленко (2010) та інших. До використання народних традицій, важливих для змісту морального та фізичного виховання, привертають увагу В. Левків (1997), Б. Шиян (2008), А. Цьось (2009).

Як засвідчують теорія та практика, одним із головних завдань уроків фізичної культури є їх виховна спрямованість. Ось чому зміст, організація вказаних занять передбачають вибіркоче впровадження таких педагогічних дій, які, разом із розвитком фізичних здібностей школярів, дають змогу виховувати почуття взаємодопомоги, а також працьовитість, відповідальність, чесність, справедливість та інші моральні якості.

Актуальність вибраного напрямку наукового дослідження зумовлює й те, що в сучасній педагогічній теорії та практиці недостатньо науково обґрунтованих рекомендацій, необхідних для застосування комплексного підходу до виховання моральних якостей та розвитку фізичних здібностей у дітей молодшого шкільного віку.

Зв’язок роботи з науковими планами, темами. Дисертаційну роботу виконано у контексті науково-дослідних тем Міністерства освіти і науки України: “Теоретико-методичні основи формування спортивного стилю життя підрастаючого покоління України” на 2004–2007 роки, номер державної реєстрації 0104U003129; “Педагогічні технології формування спортивного стилю життя дітей, підлітків і молоді в процесі

занять фізичною культурою і спортом” на 2007–2009 роки, номер державної реєстрації 0109U002639.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити методи та засоби реалізації принципу єдності фізичного та морального виховання школярів молодшого віку на уроках фізичної культури.

Завдання дослідження:

1. З’ясувати стан вивчення проблеми фізичного виховання молодших школярів.

2. Виявити певні вікові особливості дітей та простежити взаємозв’язок у розвитку молодших школярів їх фізичних здібностей, моральних якостей та успішності у навчанні.

3. Вивчити вікову динаміку у структурній взаємозалежності фізичних здібностей, моральних якостей та показників успішності в навчанні дітей молодшого шкільного віку.

4. Розробити організаційно-педагогічну модель комплексного виховання моральних якостей та розвитку фізичних здібностей дітей молодшого шкільного віку на заняттях фізичною культурою.

5. Розробити систему комплексного контролю та оцінки фізичних здібностей і моральних якостей; перевірити ефективність розробленої організаційно-педагогічної моделі поєднаного виховання фізичних здібностей і моральних якостей молодших школярів у процесі занять фізичною культурою.

Об’єкт дослідження – фізичне виховання молодших школярів.

Предмет дослідження – фізичні здібності та моральні якості дітей молодшого шкільного віку.

Методи дослідження. Характер дисертаційної роботи зумовив використання таких методів: теоретичний аналіз й узагальнення даних літературних джерел та вивчення практичного досвіду, педагогічний експеримент, педагогічне тестування, спостереження, анкетування та методи математичної статистики.

Наукова новизна отриманих результатів. У дисертації вперше:

- виявлено вікову динаміку розвитку структури фізичних здібностей, моральних якостей та успішності у навчанні молодших школярів;

- вивчено взаємозв’язки фізичних здібностей, моральних якостей та успішності у навчанні дітей молодшого шкільного віку;

- розроблено організаційно-методичну модель, яка забезпечує реалізацію органічної єдності фізичного та морального виховання дітей молодшого шкільного віку на заняттях фізичною культурою.

Крім того, результати дослідження суттєво доповнюють:

- наукові дані про вікові особливості розвитку фізичних здібностей, моральних якостей та успішності у навчанні молодших школярів;
- зміст спортивно-ігрових та ігрових засобів, важливих для всебічного виховання дітей молодшого шкільного віку;
- систему контролю та оцінювання фізичних здібностей та моральних якостей школярів молодшого віку на заняттях фізичною культурою.

Практична значущість роботи полягає у розробці та організації ефективної методики комплексного виховання дітей молодшого шкільного віку на уроках фізичної культури, зміст якої охоплює спортивно-ігрову та ігрову діяльність, спрямовану на розвиток фізичних здібностей та моральних якостей школярів. Укладено таблиці індивідуального оцінювання рівня моральної вихованості та фізичної підготовленості учнів, що дає змогу вносити корективи у заняття фізичною культурою дітей молодшого шкільного віку. Матеріали дисертації можуть бути продуктивно використані на уроках фізичної культури та позаурочних заняттях, зокрема тих, які проводять у спортивних секціях на етапі початкової спортивної підготовки, їх також можна застосувати у навчальному процесі факультетів фізичного виховання та інститутів фізичної культури.

Отримані результати дослідження впроваджено в практику фізичного виховання загальноосвітньої школи № 6 у м. Переяслав-Хмельницькому та у навчальний процес факультетів фізичного виховання Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди, Кременецького обласного гуманітарного педагогічного інституту імені Тараса Шевченка та Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, що засвідчують відповідні акти впровадження.

Особистий внесок дисертанта. Автор дисертаційної роботи теоретично обґрунтував, самостійно розробив та апробував методи й засоби організації уроків фізичної культури, які спрямовані на виховання моральних якостей у дітей молодшого шкільного віку та розвиток їх фізичних здібностей.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні положення дисертації, практичні рекомендації викладено у виступах на міжнародних, всеукраїнських і регіональних наукових конференціях: "Роль фізичної культури та спорту в становленні та зміцненні генофонду України" (Полтава, 2003), "Духовність, спорт, культура, мистецтво і гуманізм у сучасному світі" (Донецьк, 2005), "Молода спортивна наука України" (Львів, 2005), а також на підсумкових наукових конференціях професорсько-викладацького складу Кременецького обласного гуманітарно-педагогічного інституту імені Тараса Шевченка (2005-2009).

Результати дослідження апробовано у курсі лекцій та при проведенні практичних занять на факультеті фізичної культури Кременецького обласного гуманітарно-педагогічного інституту імені Тараса Шевченка впродовж 2005-2009 навчальних років.

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи викладено у шести публікаціях, серед яких навчально-методичний посібник і п'ять статей. Три статті надруковано у наукових фахових виданнях, затверджених ВАК України.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (260 назв, з яких 17 – іноземні) та п'яти додатків. Основний зміст дисертації викладено на 166 сторінках. Робота містить 37 таблиць і 34 рисунки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність і доцільність дослідження, визначено його об'єкт, предмет, мету, завдання і методи, розкрито наукову новизну, виявлено особистий внесок дисертанта, з'ясовано практичне значення отриманих результатів і відображено їх апробацію.

У першому розділі „**Теоретичні основи морального виховання молодших школярів у процесі занять фізичною культурою**” викладено результати аналізу наукової та методичної літератури з проблем фізичного та морального виховання дітей молодшого шкільного віку на заняттях фізичною культурою, а також виявлено вікові особливості розвитку фізичних здібностей і формування моральних якостей. Розкрито зміст засобів і методів морального виховання й фізичної підготовки молодших школярів під час занять фізичною культурою.

Мета виховання, яка відповідає потребам сучасного життя, – формування гармонійно розвиненої й суспільно активної особистості, яка є духовно багатою й фізично досконалою, має науковий світогляд та високий моральний потенціал, а також бажає і вміє працювати. Щоб досягти цієї мети, потрібно зважати на вікові особливості вихованців. Психолого-педагогічні дослідження, зокрема Л. Волкова (2008), Т. Круцевич (2009), Н. Москаленко (2010), засвідчують, що молодший шкільний вік – особливий період у становленні людини. Саме в цей час закладаються основи особистості, її майбутнього характеру, які спрямовують її розумовий, моральний і фізичний розвиток. Знання, які здобула дитина в цьому віці, її вміння, стають фундаментом для формування високих життєвих ідеалів, стійких і благородних моральних звичок та переконань особистості.

На думку таких дослідників, як В. Левків (1997), А. Цьось (2009), Б. Шиян (2008), значні можливості для морального виховання дітей молодшого шкільного віку мають заняття фізичною культурою, що зумовлено власне специфікою фізкультурно-спортивної діяльності. В. Белорусова (1974) наголошує на тому, що нагромадженню позитивного морального досвіду молодших школярів у колективі об'єктивно сприяють емоційність занять, необхідність систематично й послідовно долати труднощі на шляху до поставленої мети, суспільно корисний характер спортивної діяльності, взаємозв'язок особистої й суспільної зацікавленості у боротьбі за високі спортивні результати, прагнення до фізичного вдосконалення. Саме сукупність зазначених чинників створює передумови, необхідні для морального виховання учнівської молоді.

Результати експериментальних досліджень багатьох науковців, насамперед А. Цьося (2007), М. Малашенка (2008), переконують, що заняття у формі інтенсивної гри дають змогу виконувати значну кількість різних і здебільшого координаційно складних рухів, які сприяють розвитку у дітей сили, спритності, гнучкості. На думку згаданих авторів, чітке виконання фізичних вправ поліпшує у школярів відчуття ритму, пластичності, граційності.

Аналіз науково-методичної і психолого-педагогічної літератури показав, що проблему єдності фізичного та морального виховання дітей молодшого шкільного віку на заняттях фізичною культурою розкрито не повністю. Зокрема, не визначено педагогічні умови та не розроблено технології, необхідні для поєднання розвитку фізичних здібностей із формуванням моральних якостей школярів молодшого віку на уроках фізичної культури. Потребують удосконалення й належної систематизації відомості про змістовну сутність цього процесу.

У другому розділі „**Методи та організація дослідження**” розкрито зміст усіх етапів дослідження та його методи. Для вивчення розвитку фізичних здібностей хлопчиків та дівчаток 8-ми і 9-ти років було застосовано такі тести: кистьова динамометрія – для визначення сили; біг 30 м – для визначення швидкості; біг 300 м – для встановлення швидкісної витривалості; стрибок у довжину з місця і вистрибування вгору – для виявлення швидкісно-силових здібностей; човниковий біг 15 м x 2 – на спритність, швидкість і координаційні здібності; нахил тулуба вперед з положення стоячи – на гнучкість.

Також було використано антропометричні показники довжини і маси тіла, а функціональну підготовленість школярів молодшого шкільного віку визначено за показниками Гарвардського степ-тесту. З метою з'ясування рівня сформованості моральних якостей у дітей 8-ми і 9-ти років дисертантом було проведено анкетування вчителів початкових класів на початку і наприкінці експерименту та педагогічні

спостереження. Успішність у навчанні визначали експерти за оцінками знань із математики, української мови, читання, з предмета „Я і Україна”.

Дослідження було проведено у загальноосвітніх школах міста Переяслав-Хмельницького у чотири етапи. В експерименті брали участь паралельні класи третього і четвертого років навчання, один з яких становив контрольну групу, а другий – експериментальну. Загалом дослідженням охоплено 102 хлопчики і 126 дівчаток восьми- і дев'ятирічного віку. Протягом року дисертантом проведено цикл занять в експериментальній групі з урахуванням рекомендацій, спрямованих на виховання моральних якостей та розвиток фізичних здібностей. У контрольній групі уроки фізичної культури проводилися за загальноприйнятою методикою. Показники моральних якостей і фізичних здібностей рееструвалися двічі: на початку і наприкінці експерименту. Для підведення підсумків експерименту було порівняно середні значення показників результатів контрольної і експериментальної груп при виконанні тестів з фізичної підготовленості, а також залучено дані анкетування і спостереження.

На *першому етапі* (2003-2005) було вивчено та проаналізовано літературні джерела, які висвітлюють досліджувану проблематику. Результати теоретичних досліджень стали основою для розроблення методології вивчення структури фізичної підготовленості, рівня морального розвитку та основних компонентів особистості молодших школярів.

Другий етап (2005-2006) – проведення констатуючого експерименту, у зміст якого входило тестування рівня фізичної та функціональної підготовленості, морального розвитку учнів та їх успішності у навчанні. На цьому етапі ми використали методи тестування, анкетування, спостереження з подальшим залученням методів математичної статистики та математичного аналізу – кореляційного і факторного. Застосування вказаних методів дало змогу виявити вікові та статеві особливості розвитку фізичних здібностей, моральних якостей, функціональних можливостей і встановити взаємозалежність показників фізичної підготовленості та морального розвитку у дітей 8-ми і 9-ти років. Аналіз експериментальних даних забезпечив визначення методичної спрямованості комплексного фізичного і морального виховання дітей молодшого шкільного віку на заняттях фізичною культурою.

Третій етап (2006-2008) – власне проведення експерименту практичного втілення розробленої у дисертації організаційно-педагогічної моделі, що спрямована на підвищення рівня розвитку моральних якостей і фізичних здібностей у дітей 8-ми і 9-ти років та відповідає їх віковим особливостям. Під час експерименту вносилися корективи у систему педагогічних дій, важливих для морального і фізичного виховання дітей,

уточнювалися їхні емоційні реакції, встановлювалося дозування навантажень та відпочинку на уроках фізичної культури, оптимальне для дітей молодшого шкільного віку.

Четвертий етап (2008-2009) було присвячено аналізу результатів дослідження, математичній обробці даних, отриманих під час педагогічного експерименту, і з'ясуванню ступеня ефективності методики, запропонованої у дисертаційній праці.

У третьому розділі „**Формування структури фізичної та функціональної підготовленості, моральних якостей та успішності у навчанні дітей молодшого шкільного віку**” викладено наслідки аналізу вікової динаміки показників фізичної підготовленості дітей 8-ми і 9-ти років. Установлено, що показники фізичної підготовленості дев'ятирічних і хлопців, і дівчат є вищими, ніж у дітей восьмирічного віку. Необхідно зазначити, що в обох вікових групах показники у дівчат є нижчими, ніж у хлопців (рис.1).

У віці від 8-ми до 9-ти років у хлопців найбільший темп розвитку спостерігається в показниках сили (39,0%) та швидкісно-силових здібностей (12,9%). У дівчат цього віку простежується найвищий темп розвитку швидкісно-силових здібностей (13,7%) та витривалості (9,9%).

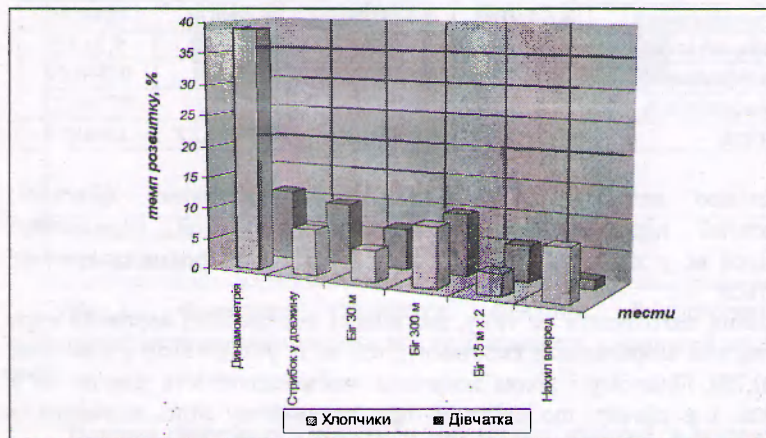

Рис.1. Вікові темпи розвитку фізичних здібностей

Проаналізовані показники засвідчують, що вік 8-ми і 9-ти років є сприятливим для розвитку в молодших школярів насамперед таких фізичних здібностей: швидкість, спритність і швидкісно-силові здібності. У цей віковий період формуються і певні моральні якості – працьовитість, відповідальність, чесність, почуття взаємодопомоги.

Аналіз результатів дослідження моральних якостей учнів (табл. 1) показав, що у восьмирічному віці рівень сформованості моральних якостей нижчий, ніж у дев'ятирічному.

У дітей молодшого шкільного віку провідним видом діяльності є навчання. Саме у навчальному процесі виховуються моральні якості школярів, формується їх світогляд. Учні також отримують знання про норми та правила поведінки. Варто зауважити, що статева відмінність дітей досліджуваного віку не впливає на показники моральних якостей, відмінність – лише у показниках успішності в навчанні. Так, у дівчат простежуємо високі оцінки у читанні та трудовому навчанні й тенденцію до зниження оцінки показників при вивченні математики. У хлопчиків високі оцінки спостерігаються лише при вивченні курсу „Я і Україна”, з інших предметів (читання, математика, трудове навчання) оцінки залишаються стабільними.

Таблиця 1

Показники моральних якостей у учнів 8-ми і 9-ти років ($\bar{X} \pm m$)

№ з/п	Моральні якості	Показники (бали)			
		Хлопчики		Дівчата	
		8 років (n = 44)	9 років (n = 58)	8 років (n = 68)	9 років (n = 58)
1.	Взаємодопомога	8,64±0,51	8,34±0,39	10,4±0,31	10±0,37
2.	Працьовитість	8,15±0,43	7,79±0,42	9,6±0,29	9,3±0,3
3.	Відповідальність	8,69±0,4	8,12±0,34	10±0,34	9,2±0,24
4.	Справедливість	8,3±0,45	9,2±0,38	8,96±0,29	9,7±0,22
5.	Чесність	9,5±0,39	9,3±0,3	10,18±0,27	10±0,19

Необхідно вказати на те, що між показниками фізичної, функціональної підготовленості і моральних якостей кореляційні взаємозв'язки як у хлопців, так і у дівчат 8-ми й 9-ти років суттєво не відрізняються.

Потрібно наголосити на тому, що високі кореляційні взаємозв'язки встановлено між моральними якостями дітей та їх успішністю у навчанні ($r = 0,50-0,78$). Причому з віком зазначена взаємозалежність зростає як у хлопців, так і в дівчат, що свідчить про домінують роль навчання у процесі виховання моральних якостей дітей молодшого шкільного віку.

У загальній структурі фізичної та функціональної підготовленості, моральних якостей та успішності в навчанні у дітей 9-ти років виділено чотири фактори: 1) морального розвитку та успішності у навчанні; 2) функціональних можливостей; 3) фізичної підготовленості; 4) фізичного розвитку. Наприклад, у хлопців загальна сума дисперсії становить 76,5%, відсоткова частка кожного фактора така: 1) 31,5%, 2) 16,5 %, 3) 18,8%,

4) 10,5%. Таким чином, у цьому віці основним фактором є моральний розвиток та успішність у навчанні (рис. 2).

Незалежно від статі у восьмирічному віці провідними факторами є функціональні можливості (хлопці – 22,3%, дівчата – 16,3%). Наступним є фактор морального розвитку (15,6% як у хлопців, так і в дівчат). Третій фактор охоплює показники успішності у навчанні, відсоткова частка яких у загальній сумі дисперсії у хлопців складає 15,0%, а у – дівчат 13,7%. У дев'ятирічному віці спостерігаються зміни, які стосуються аналізованих факторів. Так, основним із них є чинник, що об'єднує моральний розвиток дітей та їх успішність у навчанні. Вплив зазначеного фактора становить у хлопчиків 31,5%, а в дівчаток – 26,5%. Порівняно з показниками восьмирічних дітей, у дев'ятирічному віці спостерігається зменшення впливу функціональних можливостей у групі хлопчиків (16,5%) і збільшення у дівчат (від 16,3% до 19,0%).

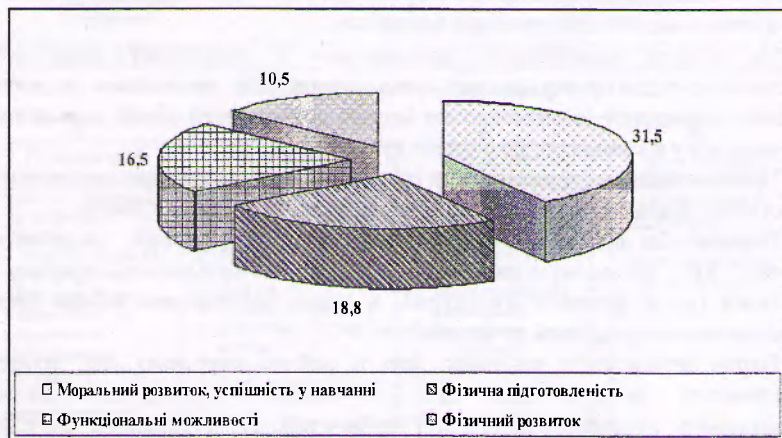

Рис.2. Факторна структура фізичної й функціональної підготовленості, моральних якостей та успішності у навчанні хлопців 9-ти років

Розгляд факторної структури моральних якостей у їх стосунку до показників навчання, фізичної підготовленості, функціональних можливостей та фізичного розвитку виявив, що успішність молодших школярів у навчанні тісно пов'язана насамперед із їх моральним вихованням, яке значною мірою відбувається саме у навчальному процесі. Загалом отримані дані дали змогу конкретизувати основний напрямок педагогічних дій, необхідних для реалізації принципу єдності фізичного та морального виховання дітей молодшого шкільного віку.

Четвертий розділ „Структура та зміст педагогічних дій, спрямованих на поєднання виховання моральних якостей та фізичних здібностей дітей молодшого шкільного віку” присвячено розробці педагогічних моделей, зорієнтованих на поєднання фізичного й морального виховання хлопчиків та дівчаток 8-ми і 9-ти років під час занять фізичною культурою. Розробляючи такі моделі (рис.3), ми використали дані кореляційного аналізу показників фізичного розвитку, фізичної підготовленості, функціональних можливостей, моральних якостей та успішності у навчанні.

Крім того, врахували динаміку розвитку фізичних здібностей та моральних якостей, розглянуту з позиції теорії сенситивних періодів, а також взяли до уваги показники темпів розвитку фізичних здібностей, які характеризуються гетерохронністю, та оцінку моральних якостей. Дані факторного аналізу дозволили у відсотках визначити вплив певних засобів фізичного виховання на розвиток кожної фізичної здібності, що зумовило зміст пропонованого програмного матеріалу.

На основі проведеного дослідження у дисертації розроблено організаційно-педагогічну модель, яка передбачає поєднання розвитку фізичних здібностей із вихованням моральних якостей дітей молодшого шкільного віку на заняттях фізичною культурою.

Пропонована модель містить три важливі складники: організацію педагогічної діяльності, спрямованість педагогічних дій і їх зміст.

Перший із них охоплює основні методи (ігровий, спортивно-ігровий), які застосовуються у педагогічній діяльності, форми її організації (урок фізичної культури), а також методи виконання вправ (індивідуально-змагальний та командний).

Варто наголосити на тому, що в роботі виявлено два аспекти спрямованості педагогічних дій, а саме: 1) вибіркова виховна спрямованість розвитку фізичних здібностей та моральних якостей; 2) компоненти загальної спрямованості, які входять у зміст педагогічного процесу й характеризують окремі напрями виховання (пізнавальні, мотиваційно-емоційні, практично-діяльнісні, корекційно-оцінювальні). При розгляді такого складника моделі, як зміст педагогічних дій, охарактеризовано: а) основні принципи, зокрема доступності, свідомості, систематичності, активності, наочності; б) методи (словесні, наочні, практичні); в) послідовність педагогічних дій (ознайомлення, навчання, закріплення); г) педагогічну корекцію і стимулювання (заохочення, прохання, побажання, вказівка, доручення, завдання, наказ).

Варто зауважити, що з метою поглиблення емоційності сприйняття та засвоєння школярами знань про моральні якості було розроблено комплекс коротких віршів-промовок, які діти вивчали й виконували на уроках фізичної культури.

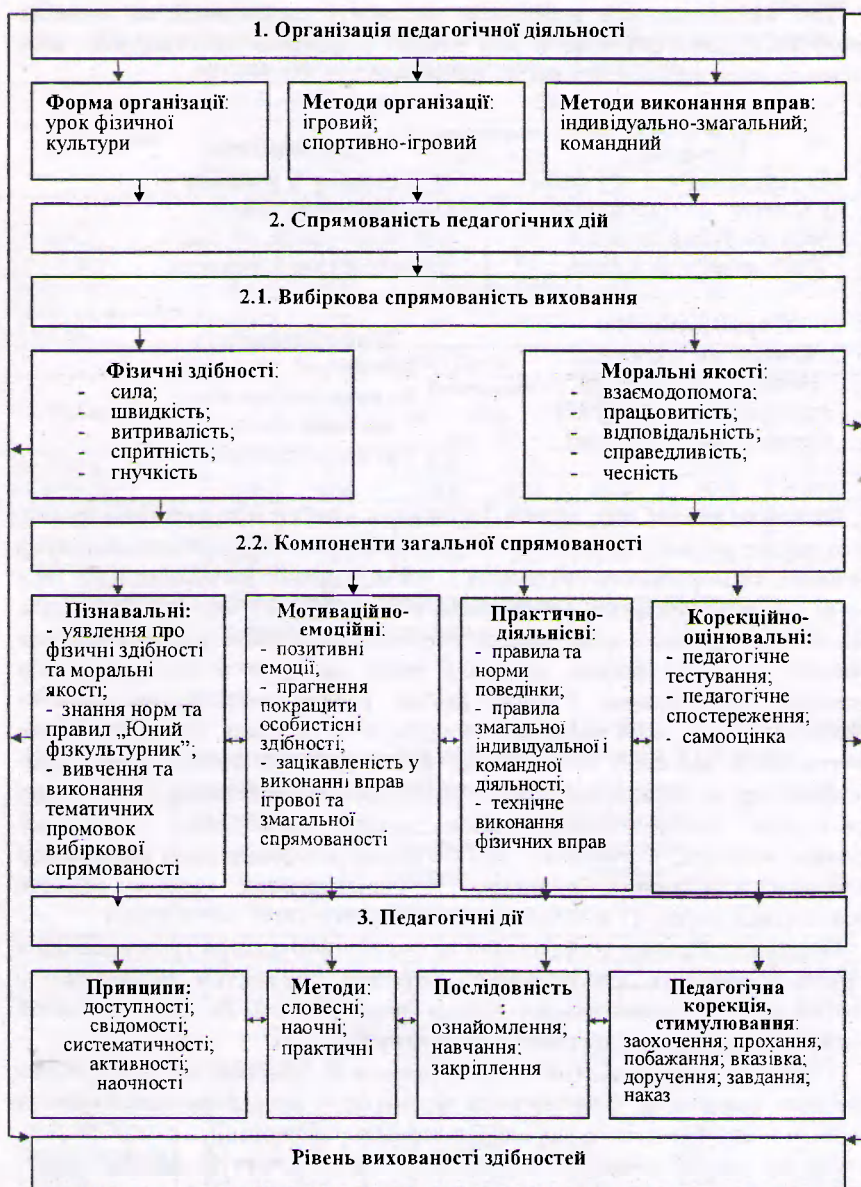

Рис 3. Організаційно-педагогічна модель поєднаного виховання фізичних здібностей та моральних якостей дітей молодшого шкільного віку у процесі занять фізичною культурою.

Так, наприклад, при вибірковій діяльності, спрямованій на пізнання дітьми молодшого шкільного віку певних моральних якостей, учні всім класом проголошували відповідні промовки:

Чесність

Ми гартуєм м'язи пружні,
Як Клички, ми будем дужі.
Чесним бути в боротьбі
Треба всім: тобі й мені.

Працьовитість

Я стрибну у довжину –
Чемпіона дожену.
В праці – сила. Це закон.
Буде й з мене чемпіон.

Справедливість

Живемо ми в Україні,
Незалежній та єдиній.
З фізкультурою у дружбі
Справедливі ми та дужі.

Відповідальність

Ми завзяті, не ледачі,
Бо козацької ми вдачі.
У навчанні ми старанні
І за все відповідальні.

Оскільки розроблена модель забезпечує необхідні педагогічні умови, її покладено в основу створення спортивно-ігрових моделей комплексного фізичного та морального виховання дітей молодшого шкільного віку. При цьому ми рекомендуємо домагатися того, щоб під час навчання діти засвоювали терміни й зміст понять моральної поведінки, і щоб пояснення останніх, а також бесіди, розповіді тощо на теми моральності були достатньо емоційними. З цією метою учням пропонували вивчити тематичний вірш, який вони проголошували як на місці, так і в русі. При початковому навчанні спеціальних вправ учитель використовує ігри-естафети, ігрові вправи, командні ігри-стрибки, ігри-метання, комбіновані ігри-вправи. Завершальним етапом занять, проведених спортивно-ігровим методом, є змагання, організоване відповідно до навчальної програми з фізичної культури. У контрольних групах заняття проводилися згідно із загальноприйнятою шкільною методикою.

Зіставлення даних контрольних та експериментальних груп хлопчиків і дівчаток виявило, що показники фізичних здібностей та моральних якостей в експериментальних групах вищі (табл. 2, 3). Усі показники зросли на статистично достовірну величину ($p < 0,05$).

Отримані дані засвідчують ефективність та доцільність застосування методики поєднання фізичного та морального виховання хлопчиків та дівчаток 8-ми і 9-ти років, яку запропоновано у дисертації. У п'ятому розділі „Аналіз та узагальнення результатів дослідження” встановлено, що отримані результати розширюють наукові уявлення про досліджувану проблему та переконують в ефективності й доцільності розробленої методики, яка здатна забезпечити єдність фізичного та морального виховання дітей.

Таблиця 2

**Показники фізичних здібностей хлопчиків 8-ми і 9-ти років
експериментальної та контрольної груп**

Показники	До експерименту		Після експерименту				p*
	Загальна (n = 44)		Контрольна група (n = 22)		Експериментальна група (n = 22)		
	\bar{X}	$\pm m$	\bar{X}	$\pm m$	\bar{X}	$\pm m$	
Хлопчики 8 років							
0 м, с	7,4	0,1	7,0	0,12	6,7	0,09	p<0,05
00 м, с	73,8	1,68	64,0	0,63	58,8	0,35	p<0,05
5 м x 2, с	8,1	0,09	7,8	0,09	7,5	0,04	p<0,05
бок у довжину з ш, см	136	2,92	141	2,75	156	1,63	p<0,05
Хлопчики 9 років							
Показники	Загальна (n = 58)		Контрольна група (n = 28)		Експериментальна група (n = 30)		p*
	\bar{X}	$\pm m$	\bar{X}	$\pm m$	\bar{X}	$\pm m$	
0 м, с	6,8	0,1	6,6	0,06	5,8	0,05	p<0,05
00 м, с	73,8	1,68	59,6	0,72	56,0	0,48	p<0,05
5 м x 2, с	8,1	0,09	7,5	0,05	7,3	0,07	p<0,05
бок у довжину з ш, см	136	2,92	154	2,06	168	1,55	p<0,05

Примітка: * – вірогідність розбіжностей між контрольними та експериментальними групами.

Таблиця 3

**Показники моральних якостей хлопчиків 8 і 9 років
експериментальної та контрольної груп**

Показники	До експерименту		Після експерименту				p*
	Загальна (n = 44)		Контрольна група (n = 22)		Експериментальна група (n = 22)		
	\bar{X}	$\pm m$	\bar{X}	$\pm m$	\bar{X}	$\pm m$	
Хлопчики 8 років							
цбовитість	8,2	0,43	8,4	0,52	9,7	0,33	p<0,05
овідальність	8,7	0,4	9,0	0,41	10,2	0,28	p<0,05
ність	9,5	0,39	9,7	0,42	10,8	0,29	p<0,05
Хлопчики 9 років							
Показники	Загальна (n = 58)		Контрольна група (n = 28)		Експериментальна група (n = 30)		p*
	\bar{X}	$\pm m$	\bar{X}	$\pm m$	\bar{X}	$\pm m$	
модопомога	8,34	0,39	8,6	0,38	10,2	0,26	p<0,05
цбовитість	7,8	0,42	8,3	0,38	9,3	0,32	p<0,05
овідальність	8,1	0,34	8,4	0,33	9,4	0,21	p<0,05
ність	9,3	0,03	9,5	0,29	10,8	0,28	p<0,05

Примітка: * – вірогідність розбіжностей між контрольними та експериментальними групами.

Наслідки проведених досліджень підтверджують теоретичну концепцію про взаємозв'язки параметрів, що визначають фізичний розвиток, фізичну підготовленість, функціональні можливості, моральні якості та успішність у навчанні дітей 8-ми і 9-ти років, установлених у працях інших авторів, зокрема таких, як І. Бех (2001), О. Киричук (2001), О. Матвієнко (1999) та ін.

Наші висновки узгоджуються з тими, які базуються на результатах досліджень С. Сембрата (2002), Б. Шияна (2003), Л. Волкова (2008), що стосуються вікової динаміки показників фізичної підготовленості молодших школярів. Враховуючи динаміку показників розвитку фізичних здібностей, моральних якостей у їх зв'язку з успішністю молодших школярів у навчанні, розроблено й апробовано перспективну організаційно-педагогічну модель, у якій втілено принцип єдності фізичного й морального виховання учнів молодшого шкільного віку на уроках фізичної культури.

ВИСНОВКИ

1. Аналіз науково-методичної та психолого-педагогічної літератури засвідчив, що заняття, на яких діти молодшого шкільного віку займаються фізичною культурою, повинні забезпечувати реалізацію освітніх, оздоровчих та виховних завдань. Це потребує комплексного педагогічного підходу до побудови уроків фізичної культури, який базується на врахуванні вікових особливостей, що виявляють себе у розвитку фізичних здібностей та моральних якостей школярів.

2. Установлено, що у хлопчиків від 8-ми до 9-ти років спостерігається найбільший темп у розвитку таких показників, як сила (39,7%), швидкісна витривалість (9,7%) та швидкісно-силових здібностей (12,9%). У дівчаток цього віку найвищий темп протікає у розвитку швидкісно-силових здібностей (13,7%), швидкісної витривалості (9,9%) та гнучкості (6,7%). У формуванні моральних якостей дітей 8-ми і 9-ти років наявні чутливі періоди, причому рівень розвитку школярів у восьмирічному віці оцінюється вище, ніж у дев'ятирічних учнів. До того ж оцінка показників працьовитості, відповідальності, чесності, взаємодопомоги нижчі, ніж у школярів 9 років. Лише показники справедливості є позитивними і становлять для хлопчиків 10,2%, а для дівчат – 10,8%. Виявлено певні статеві відмінності у показниках успішності у навчанні. Так, у дівчат високими є оцінки з трудового навчання (17,3%), читання (15,2%), курсу „Я і Україна” (5,8%), але спостерігаємо тенденцію до зниження показників з математики. У хлопців високий темп розвитку показників успішності у навчанні спостерігається

у вивченні курсу „Я і Україна” (9,5%) та середній – у читанні (2,9%), математиці (2,3%), трудовому навчанні (2,8%).

3. Проведений кореляційний аналіз засвідчує, що у процесі росту та розвитку восьми- й дев'ятирічних учнів змінюється взаємозв'язок між параметрами, що характеризують фізичні здібності, моральні якості та показники успішності дітей у навчанні. Так, із віком кількість значущих кореляційних взаємозв'язків між моральними якостями та успішністю у навчанні виявляє тенденцію до збільшення. У віці 8-ми років як у хлопчиків, так і в дівчат рівень кореляційних взаємозв'язків між комплексним показником моральних якостей та показниками успішності у навчанні становить $r = 0,30-0,50$, а дітей 9-ти років цей рівень збільшується до $r = 0,30-0,80$.

4. Структура фізичної та функціональної підготовленості, моральних якостей і успішності в навчанні у дітей 8-ми років охоплює п'ять факторів. У хлопчиків загальна сума дисперсії становить 77,7%, а у дівчаток – 78%. Необхідно зазначити, що важливими як для хлопчиків, так і для дівчаток є показники функціональної підготовленості. У віковій групі дітей 8-ми років генеральним виступає фактор функціональних можливостей. У хлопців цього віку загальна структура містить показники: функціональних можливостей (22,3 %), морального розвитку (15,6%), фізичного розвитку (12,5%), фізичної підготовленості (12,3%), успішності в навчанні (15,0%). Загальна структура у восьмирічних дівчат складається з показників: функціональних можливостей (16,3%), морального розвитку (15,6%), фізичних здібностей (13,3%), успішності в навчанні (13,7%), гнучкості та швидко-силових здібностей (9,1%).

5. У структурі фізичної та функціональної підготовленості, моральних якостей та успішності в навчанні в групі дітей 9-ти років наявні чотири фактора. У хлопчиків сума дисперсії становить 76,5%, а у дівчаток 72,4%. Генеральний фактор і для хлопців, і для дівчат цієї вікової групи – це показники морального розвитку та успішності у навчанні (з різною часткою впливу кожного з них). У хлопців 9-ти років у загальну структуру увійшли показники морального розвитку та успішності у навчанні (31,5%), функціональних можливостей (16,5 %), фізичної підготовленості (18,8%), фізичного розвитку (10,5%). Загальна структура у дівчат 9-ти років складають показники морального розвитку, успішності в навчанні (26,5%), функціональних можливостей (19,0%), фізичної підготовленості (16,8%), фізичного розвитку (10,1%).

6. У зміст розробленої організаційно-педагогічної моделі всебічного фізичного і морального виховання дітей молодшого шкільного віку у процесі занять фізичною культурою увійшли такі компоненти: 1) організація педагогічної діяльності та методи виконання вправ; 2) спрямованість педагогічних дій, яку розглянуто у двох аспектах –

вибіркової виховної спрямованості (фізичні здібності, моральні якості) та загальної змістової спрямованості педагогічного процесу, що характеризує окремі напрями виховання (пізнавальні, мотиваційно-емоційні, практично-діяльнісні, корекційно-оцінювальні); 3) принципи й методи педагогічних дій; 4) педагогічна корекція і стимулювання. Ця модель забезпечує створення необхідних педагогічних умов для реалізації комплексного підходу до розвитку фізичних здібностей та моральних якостей дітей молодшого шкільного віку на уроках фізичної культури.

7. Контроль і диференційоване оцінювання педагогічних дій здійснюється за спеціально розробленими таблицями ($\bar{x} \pm 2\delta$), що дають змогу оцінювати рівень фізичної підготовленості та моральних якостей молодших школярів за трьома рівнями – високим, середнім і низьким. У зміст оцінювальних таблиць увійшли найбільш інформативні чотири показники (швидкість, витривалість, спритність та швидко-силові здібності). Для дітей 8-ми років визначальними стали три показники моральних якостей (відповідальності, чесності, працьовитості), а для учнів 9-ти років – чотири показники (відповідальності, чесності, працьовитості, взаємодопомоги).

Порівняльний аналіз даних, отриманих у контрольних та експериментальних класах після проведення педагогічного експерименту, свідчить, що запропонована в дисертації організаційно-педагогічна модель, належно апробована на уроках фізичної культури, позитивно впливає на емоційну сферу, підвищує рівень фізичних здібностей та моральних якостей учнів молодшого шкільного віку.

У подальшому дослідження розглянутої в дисертації проблематики може розгортатися в напрямку, що стосується втілення в педагогічній практиці принципу єдності фізичного й морального виховання школярів різного віку і статі як на уроках фізичної культури, так і в процесі спортивної підготовки учнівської молоді.

Список праць, які опубліковано за темою дисертації:

1. Голуб В.А. Вивчення інформативно-значущих компонентів моральної вихованості у дітей 8-9 років з метою їх розвитку у процесі занять фізичною культурою і спортом / В.А. Голуб // Молода спортивна наука України: зб. наук. праць з галузі фізичної культури та спорту. — Вип. 9: У 4-х т. — Львів : Українські технології, 2005. — Т. 3. — 2005. — С. 272-275.

2. Голуб В.А. Вікові особливості формування структури особистості дітей 8-ми річного віку у процесі занять фізичною культурою / В.А. Голуб // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: зб. наук. праць. — Харків-Донецьк:

ХДАДМ, 2005. – № 16. – С. 20-27.

3. Голуб В.А. Особливості формування основних компонентів моральної вихованості у 9-ти річного віку у процесі занять фізичною культурою / В. А. Голуб // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: зб. наук. праць. – Харків-Донецьк: ХДАДМ, 2005. – № 22. – С. 137-139.

4. Голуб В.А. Про методи та засоби морального виховання дітей молодшого шкільного віку в процесі занять фізичною культурою / В. А. Голуб // Роль фізичної культури та спорту в становленні та зміцненні нації України: Всеукраїнська студентська науково-практична конференція. – Полтава: [Б. в.], 2003. – С. 144-145.

5. Голуб В.А. Динаміка розвитку фізичної підготовленості та функціональних можливостей дітей молодшого шкільного віку 8 і 9 років / В. А. Голуб // Актуальні проблеми гуманітарної освіти: [зб. наук. праць / за заг. ред. д.пед.н., проф. Онкович Г.В. та канд. фіз.-мат. н., проф. Томаковича А. М.]. – К.; Кременець : КОГП ім. Тараса Шевченка, 2007. – С. 183-187.

6. Волков Л. Молодший шкільний вік: виховна спрямованість занять фізичною культурою і спортом / Л. Волков, В. Голуб, П. Коханець; - К.: Освіта України, 2008. – 120 с. *(Особистий внесок здобувача полягає у встановленні проблеми, обробці даних методами математичної статистики).*

АНОТАЦІЯ

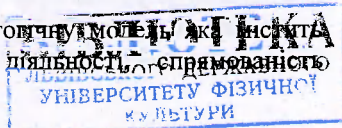
Голуб Віктор Анатолійович. Реалізація принципу єдності фізичного та морального виховання на уроках фізичної культури у дітей молодшого шкільного віку. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з фізичного виховання і спорту за спеціальністю 24.00.02 – Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення. – Дніпропетровський державний інститут фізичної культури і спорту. – Дніпропетровськ, 2010.

Дисертацію присвячено проблемі поєднаного виховання моральних якостей та розвитку фізичних здібностей у дітей молодшого шкільного віку (8-9 років) на уроках фізичної культури.

Метою роботи є теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити методи та засоби реалізації принципу єдності фізичного та морального виховання школярів молодшого віку на уроках фізичної культури.

Вперше розроблено організаційно-педагогічну модель як інструменту при складанні: організація педагогічної діяльності, спрямованої

педагогічних дій і їх зміст. Перший охоплює основні методи організації педагогічної діяльності (ігровий, спортивно-ігровий), її форми (урок фізичної культури), а також методи виконання вправ (індивідуально-змагальний та командний). У дисертації виявлено два аспекти спрямованості педагогічних дій, а саме: вибіркова виховна спрямованість розвитку фізичних здібностей та моральних якостей; компоненти загальної спрямованості, які входять у зміст педагогічного процесу й характеризують окремі напрями виховання (пізнавальні, мотиваційно-емоційні, практично-діяльнісні, корекційно-оцінювальні).

Доповнено зміст спортивно-ігрових та ігрових засобів, важливих для всебічного виховання дітей молодшого шкільного віку. Розширено наукові дані про вікові особливості розвитку фізичних здібностей, моральних якостей та успішності у навчанні молодших школярів. Удосконалено систему контролю та оцінювання фізичних здібностей та моральних якостей школярів молодшого віку на заняттях фізичною культурою.

Ключові слова: фізична культура, фізичні здібності, моральні якості, поєднане виховання, діти 8 і 9 років, фізичний розвиток, педагогічні умови, організаційно-педагогічна модель.

АННОТАЦІЯ

Голуб Виктор Анатолієвич. Реализация принципа единства физического и морального воспитания на уроках физической культуры у детей младшего школьного возраста. – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата наук по физическому воспитанию и спорту по специальности 24.00.02 – Физическая культура, физическое воспитание разных групп населения. – Днепропетровский государственный институт физической культуры и спорта. – Днепропетровск, 2010.

Диссертация посвящена проблеме комплексного воспитания моральных качеств и развития физических способностей у детей младшего школьного возраста (8-9 лет) на уроках физической культуры.

Цель работы – теоретически обосновать и экспериментально проверить методы и средства реализации принципа единства физического и морального воспитания школьников младшего возраста на уроках физической культуры.

Для решения поставленных задач использовались следующие методы: теоретический анализ и обобщение данных литературных источников, изучение практического опыта, педагогический эксперимент, педагогическое тестирование, наблюдение, анкетирование и методы математической статистики.

В первом разделе „Теоретические основы морального воспитания младших школьников в процессе занятий физической культурой” проведен анализ научной и методической литературы относительно проблем физического и морального воспитания детей младшего школьного возраста на занятиях физической культурой. Проанализированы возрастные особенности развития физических способностей и формирования моральных качеств, содержание средств и методов морального воспитания и физической подготовки младших школьников во время занятий физической культурой.

Во втором разделе “Методы и организация исследования” раскрыто содержание и целесообразность использованных методов исследования, приведены общие сведения о контингенте младших школьников, которые приняли участие в педагогическом эксперименте, а также описана организация этапов исследования.

В третьем разделе „Формирование структуры физической и функциональной подготовленности, моральных качеств и успеваемости детей младшего школьного возраста” изложены результаты анализа возрастной динамики показателей физической подготовленности, моральных качеств, успеваемости детей 8-ми и 9-ти лет.

Четвертый раздел „Структура и содержание педагогических действий, направленных на сочетание воспитания моральных качеств и физических способностей детей младшего школьного возраста” посвящен разработке педагогических моделей, сориентированных на сочетание физического и морального воспитания мальчиков и девочек 8-ми и 9-ти лет во время занятий физической культурой. Разрабатывая такие модели, мы использовали данные корреляционного анализа показателей физического развития, физической подготовленности, функциональных возможностей, моральных качеств и успеваемости. Кроме того, были учтены темпы развития показателей физических способностей и оценки моральных качеств. Данные факторного анализа позволили определить в процентном отношении влияние отдельных средств физического воспитания на развитие каждой физической способности, что обусловило содержание программного материала, который предложен в диссертации.

В пятом разделе „Анализ и обобщение результатов исследования” установлено, что полученные результаты расширяют научные представления об исследуемой проблеме и убеждают в эффективности и целесообразности разработанной методики, которая способна обеспечить единство физического и морального воспитания детей младшего школьного возраста на занятиях физической культурой.

Ключевые слова: физическая культура, физические способности, моральные качества, комплексное воспитание, дети 8 и 9 лет, физическое

развитие, педагогические условия, организационно-педагогическая модель.

ANNOTATION

Holub Victor Anatoliyovych. Realizing the principle of unity of the junior schoolchildren's physical and moral education at the lessons of physical training. – Manuscript.

The dissertation for the Candidate Degree in Physical Training and Sport on specialty 24.00.02. – Physical Training, Physical Training of Different groups of Population. – Dnipropetrovsk State Institute of Physical Culture and Sport, Dnipropetrovsk, 2010.

The thesis is devoted to the problem of united upbringing the primary schoolchildren's moral qualities and developing their physical skills at the lessons of physical training.

The aim of the work is to found theoretically and to test experimentally the methods and ways of realizing the principle of unity of the junior schoolchildren's physical and moral education at the lessons of physical training.

The organizing-pedagogical model containing three components: organizing pedagogical activity, purposefulness of pedagogical actions and their content has been worked out for the very first time. The first one involves the principal methods applied in pedagogical activity (playing, sport-playing), the forms of its organization (lesson of physical training) and methods of performing the exercises (individual-competitive and team). The work reveals two aspects of purposefulness of pedagogical actions, in particular: selective upbringing purposefulness of physical skills and moral qualities; components of general purposefulness, included to the content of pedagogical process and characterizing particular ways of education (cognitive, motivating and emotional, practical and active, corrective and estimating).

The content of sport-playing and playing means which are important for the junior children's thorough education, system of controlling and estimating the junior schoolchildren's physical skills and moral qualities at the lessons of physical training have been supplemented.

Key words: physical culture, physical skills, moral qualities, united education, eight- and nine-year old children, physical development, pedagogical conditions, organizing-pedagogical model.